

Josip Biškup

Osnove javnog komuniciranja

Školska knjiga-Zagreb

VAŽNA NAPOMENA AUTORA

Ova je knjiga pisana dva puta!

Prvi rukopis zagubio je (valjda u košu) državni recenzent dr. Milan Bosanac, prof. Pravnog fakulteta u Zagrebu pa je nakon godinu dana obavijestio autora i nakladnika da NOVINARSTVO NIJE ZNANOST i novinarstvo ne može imati udžbenik.

Kad se urednik Kobola dogovorio s autorom da rukopis uđe u tisak kao PRIRUČNIK, trebalo je ilustracije i rukopis prirediti ponovo!

Dr Josip Biškup

Osnove javnog komuniciranja

SKOLSKA KNJIGA ZAGREB — 1981

Sredstva javnog komuniciranja nerazdvojan su pratilac suvremenog čovjeka i bitna komponenta njegova života. *Novine, radio i televizija*, a o njima je riječ u ovom priručniku, omogućuju kontakte među ljudima na svim točkama ovog planeta, i mnogo dalje od njega. Omogućavaju širenje ljudske spoznaje do najudaljenijih planeta našega Sunčeva sustava (TV-slika), unutar naše galaksije i dalje od nje (radio-signal). Pomoću sredstava javnog komuniciranja udaljeno postaje blisko, a prošlost se pojavljuje kao sadašnjost — gube se relacije prostora i vremena.

Sredstva javnog komuniciranja *povezuju i zbližuju ljude* raznih političkih sistema, nacija i klasa, narode raznih država i kontinenata, i svima koji ih posjeduju omogućuju da budu sudionici svjetskih kretanja i dostignuća. Zahvaljujući sredstvima javnog komuniciranja, svijet je postao veliko »selo« u kojem se zna što tko radi i smjera. Iako ne uklanjaju klasne razlike, sredstva javnog komuniciranja pomažu da se ljudi bolje upoznaju, zbliže i shvate da su pripadnici velike porodice koja se zove — čovječanstvo.

Sredstva javnog komuniciranja utječu na politizaciju društva. Osim političkih sadržaja, ona omogućuju primanje sadržaja iz kulture, umjetnosti, znanosti, obrazovnih, muzičkih i drugih zabavnih sadržaja i tako utječu na povećanje *stupnja kulture i obrazovanja stanovništva*.

Da bi čitalac, gledalac i slušalac mogao iz obilja ponuđenih sadržaja izabrati ono što je vrijedno (a ne da, na primjer, gleda televizijski program od početka do kraja), potrebno je stanovito poznavanje tih medija i njihovo približavanje korisnicima. Potrebno je stanovito obrazovanje korisnika i intenzivna animacija. Tu animaciju treba da provode osposobljeni kadrovi.

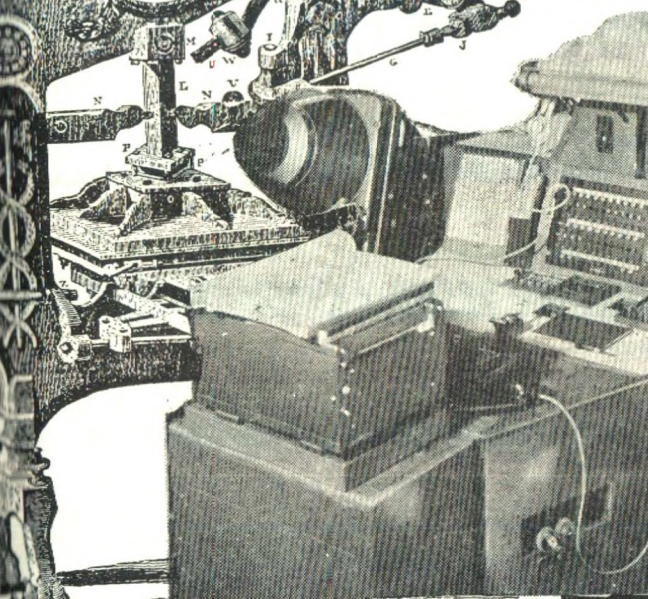
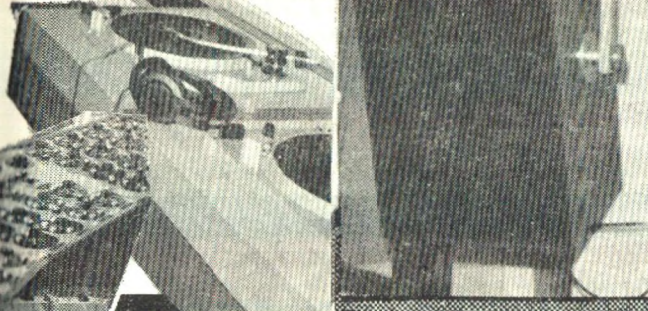
Kolika se važnost pridaje sredstvima javnog komuniciranja u našem samoupravnom društvu pokazuje činjenica što je prvi put u naše srednje škole uveden predmet *kultura sredstava javnog komuniciranja*. O sredstvima javnog komuniciranja uče učenici završnog stupnja usmjerenog obrazovanja usmjerenja organizacija kulturnog života, za društveno informiranje i novinarstvo, kao i u izbornoj nastavi. Za novinarstvo se zanimaju i mnoge novinarske sekcije u osnovnim školama.

Budući da je ovaj priručnik napisan u skladu s nastavnim programom za srednje škole, on će poslužiti u nastavnom procesu, a kako je to prvi priručnik ove vrste u SR Hrvatskoj, dobro će poslužiti kao *repetitorij* mnogim novinarima i informatorima u sredstvima javnog komuniciranja i u informativnim službama.

U priručniku je posebno mjesto dano teoriji novinskih žanrova, kako bi početnici — uz praktičan rad — ovladali novinarskom vještinom. Ovaj priručnik zamišljen je kao radni priručnik, i bila bi iluzij vjerovati da će netko postati novinar samo ako pouči sadržaje koji su u njemu tiskani. Uz teoriju posebno je provoditi i praktičan rad. Nije li praksa projera teorije?

Autor će biti zadovoljan ako ovim priručnikom sima zainteresiranima olakša uvođenje u novinarstvo i upoznavanje s javnim glasilima.

vecernji
list

Prvi dio

Upoznavanje medija

1. Opća povijest novinarstva

Što je to novinar i novinarstvo

Mnogi mladi ljudi, kada se još u školskim klupama opredele za novinarstvo kao svoj životni poziv, zamišljaju da je ta profesija sinonim za spavaća kola i luksuzne hotele, za večita putovanja po svetu i pronalaženje ljudi i događaja o kojima čovečanstvo ne zna ...

D. Slavković, *Osnovi novinarstva i informisanja*, Radnička štapa, Beograd, 1975, str. 7.

Novinar je onaj čovjek koji se bavi otkrivanjem, skupljanjem i objavljivanjem novosti putem sredstava javnog komuniciranja. Riječ novinar i novinarstvo nastale su od reči novine.

Novinarstvo je profesija koja se bavi pronalaženjem, prikupljanjem, obradom i dostavljanjem informativnih i drugih sadnja do čitalaca, slušalaca i gledalaca.

Kaže se da su novinari oči i uši svijeta.

Novinarstvo je, stoga, profesija koja ima zadatak da obavještava, objašnjava i uvjeva čitaoce, slušaocce i gledaoce. Ali, u širem smislu riječi, ono je više od toga. Ono putem sredstva javnog komuniciranja još i obrazuje, širi kulturu¹, stvara javno mnijenje, zabavlja, t.d.

Pod pojmom novinarstvo obično se misli samo na novinare, a zaboravljaju se svi ostali ljudi i tehnička sredstva koji su potrebni da se novinarski »proizvodi« dostave čitaocima, slušaocima i gledaocima.

Novinari stvaraju ili formuliraju informacije, obrazovne, umjetničke i zabavne sadržaje koje uz pomoć programskog i drugog pomoćnog tehničkog osoblja te tehničkih pomagala upućuju primaocima poruka.²

Novinarstva nema bez dobrih novinara, a *dobri novinar* može biti samo onaj tko ima potrebno znanje i sposobnost za obavljanje novinarskog posla.

Novinar treba da lijepo piše, da bez poteškoća iznosi svoje misli i prenosi bit tuđih misli da se jasno i jezgrovito izražava, da se zanimza stvarnost, zbivanja i ljude oko sebe, da je marksistički usmjeren i politički aktivan. Novinar u samoupravnom socijalističkom društvu i sam je graditelj tog društva, pa je značajna njegova politička opredijeljenost. Novinar treba da bude i arbitar. On iznosi, ocjenjuje, kritizira, a to može samo onaj tk

¹ Lat. cultura = gajenje, obrađivanje, usavršavanje, njegovanje
² Komunikacijske tokove objašnjavaju razne teorije, a najpoznatije su teorije Schramma, Lazarsfelda, Berelsona, Herzogove dr. Detaljnije o tome vidi u: F. Vreg, *Društveno komuniciranje*, tar za informacije i publicitet, Zagreb, 1975.

ima sposobnost i znanje. Novinar ne treba da bude književnik, ali mnogi su književnici bili novinari (A. G. Matoš, G. Krklec, V. Majer i dr.). Mnogi su političari i diplomati bili novinari (K. Marx, F. Engels, V. I. Lenjin, M. Pijade, V. Vlahović, E. Kardelj i dr.).

Osim toga, novinar na radiju i televiziji treba da ima radiofoničan³ glas i da poznaje, teoretski i praktično, osnovne zakonitosti retorike⁴.

Novinara su nekad smatrali »univerzalnom sveznalicom«, ali kako danas nijedan čovjek ne može znati sve, jer se nagomilalo mnogo znanja, novinar bez temeljitog obrazovanja »univerzalna je neznalica«, frazer, piskaralo. Budući da se ponekad na novinara još gleda kao na čovjeka koji ne zna mnogo, a pravi se da sve zna i svima »čita lekcije«, novinarskoj profesiji ne pripada zavidan ugled koji bi trebalo da ima s obzirom na težak i odgovoran posao.

Danas u svijetu postoje *tri mišljenja* o tome kako se postaje novinar. Jedni smatraju da je za novinara presudan njegov *talent*, prirođena sposobnost (»britanski sistem«). Pobornici takva stava smatraju da se novinarski posao ne može naučiti. Novinarstvo se uči isključivo *putem prakse*.

Suprotno mišljenje glasi: novinar se postaje učenjem i studiranjem (»američki sistem«). Novinar treba da ima temeljito humanističko i političko obrazovanje. On mora biti toliko obrazovan da može razgovarati sa svakim i u tom razgovoru dominirati.

Treće mišljenje miri ta dva ekstremna stajališta (»evropski sistem«). Prilagođeno na naše novinarstvo, to mišljenje glasi: *dobar novinar bit će onaj tko ima potrebne sposobnosti, tko se tim sposobnostima uspješno koristi, tko je stekao potrebno obrazovanje i tko je proveo uspješnu praksu, a povrh toga treba da bude politički ispravno usmjeren — treba da poznaje i usvaja marksističke principe samoupravnog socijalizma*.

U svijetu, pa i u nas, postoje primjeri puta u novinarstvo koji su identični svim trima mišljenjima.

³ Radiofoničan (lat. *radius* = zraka, grč. *fōné* = zvuk, glas) jest onaj glas koji je podoban da se emitira preko radija.

⁴ Retorika (grč. *rhetorikē tehne* = govorničko umijeće) jest vještina slikovitog, dojmljivog, uvjerljivog *pismenog* ili *usmenog* izražavanja.

Hrvoje Macanović, bard hrvatskog radijskog novinarstva

Budući da su sadržaji iz kulture, politike, privrede itd. vrlo kompleksni, i novinari u toku školovanja i rada specijaliziraju i opredjeljuju za praćenje užih područja — postaju specijalisti.

Pošto smo odgovorili na pitanje tko može postati novinar, preostaje da odgovorim na pitanje *koja je funkcija novinara*. Je li on samo *prenosilac* poruka ili njihov *stvaralac*? Treba li da novinar lijepim riječima iznosi putem sredstava javnog komuniciranja ono što je netko drugi rekao, što je negdje dogovoreno, odlučeno ili zaključeno, ili je njegova uloga šira?

U zemljama s centralističkim društveno-političkim uređenjem funkcija je novinar da bude *prenosilac* poruka i *agitator* ideja koje sadrže poruke.

U zemljama zapadnih demokracija smatra se da su novinari apsolutno slobodni, da mogu pisati što žele i kako žele. Oni bi, prema tome, bili *stvaraoci* poruka i politike. Ali, to je formalno tako, jer gotovo svaki novinar pripada nekoj stranci, a sredstva su javnog komuniciranja u vlasništvu stranke, vlade i kapitalista.

Mjesto i uloga novinara u samoupravnom socijalizmu posve je drukčija. Novinar treba da bude *aktivan sudionik* u svim društvenim tokovima. On nije puki prenosilac ni samovoljni stvaralac sadržaja. On je i *stvaralac* i *selektor* sadržaja koji se komuniciraju.

Jugoslavenski novinar iz obilja sadržaja izabire one koji zaslužuju da ih javnost sazna. U toj funkciji on je selektor. O novinaru ovisi što će sredstva javnoga komuniciranja prenijeti, što neće. Novinar će, u adekvatnom obliku, te sadržaje izraziti, oblikovati, ali naš će novinar iznijeti i protivne stavove — ako ih ima — na kraju, svoje mišljenje. Naš novinar ima veliku odgovornost, jer je slobodan i prepušten sam sebi da odlučuje. Zato će biti dobar novinar samo onaj tko je marljiv i savjestan.

Da bi, dakle, čovek postao novinar, on treba mnogo toga da zna i mnogo toga da nauči. To je profesija u kojoj niko ne može da tvrdi da je potpuno savladao zanat, jer u toku cele svoje novinarske karijere mora neprekidno da uči i da uvek saznaje nešto novo, nešto što do sada nije znao. Ipak, daleko najteže u ovoj profesiji jeste to što se novinar svakodnevno, dok d

radi, mora da potvrđuje, da osvedočava svoje mogućnosti i kvalitete.

D. Slavković, op. cit.

Diskusija

Kako zamišljate novinarski poziv? Slažete li se s mišljenjem u uvodnom citatu? Zašto je taj poziv težak? Koje sposobnosti treba da ima kandidat za novinara? Poznajete li nekog novinara? Treba li da novinar bude snalažljiv i prodoran? Zašto novinar mora biti stručnjak? A zašto praktičar? Razgovarajte s novinarom o novinarskoj profesiji.

Zadatak

Pogledajte film F. Hadžića *Novinar* i razgovarajte o njemu. (Film možete nabaviti u »Filmoteci 16« u Zagrebu.)

Ponovite kako je nastalo pismo i kako se razvijalo. (Poslužite se *Enciklopedijom Leksikografskog zavoda*, Zagreb, 1969, knjiga 5.)

Historija novinstva je priča o beskrajno dugoj borbi čovjeka da može slobodno komunicirati, otkrivati i interpretirati novine, kao i ponuditi inteligentna mišljenja na tržištu ideja.

Edwin Emery

Govor i jezik

Razvoj čovječanstva od čopora i horde do atomske ere bio je dug i mukotrpan. Na tom putu bilo je napretka, ali i stagnacija i padova. Osnovni preduvjet napretka bilo je sporazumijevanje — komuniciranje među ljudima.

Komuniciranje je staro kao i čovjek, a u ljudskom komuniciranju *govor*⁵ i *jezik*⁶ osnovni su kodovi (franc. code = zbornik ugovorenih znakova za saobraćaj, za signalizaciju itd.).

»Čovjek je informacije najprije kodirao simbolima prvog reda, a to su pokreti (govor znakova, gesta, itd. — op. a.). Poznato je da je

**Počeci novinarstva,
značajna razdoblja,
pojave i ličnosti**

⁵ Govor je proizvođenje glasovnih sinteza koje imaju značenje.

⁶ Jezik je sistem artikuliranih glasovnih oblika koji imaju simboličko-komunikativan karakter i omogućavaju sporazumijevanje.

Prvi dio

Upoznavanje medija

1. Opća povijest novinarstva	8
Što je novinar i novinarstvo	8
Počeci novinarstva, značajna razdoblja, pojav i ličnosti	11
Govor i jezik	11
Pismo, papir, reporter	12
Pojava štampe i štampane novine	12
Počeci ostalih sredstava javnog komuniciranja	13
Prve radio-stanice	14
Prva televizija	15
Radnička i socijalistička štampa u svijetu	16
Nastanak jugoslavenskog novinarstva	22
Građanska štampa	23
Radnička i socijalistička štampa u nas	23
Štampa u NOB-u	25
Etape i karakteristike suvremenog novinarstva u nas	28
Administrativno-etatičko razdoblje	29
Razdoblje radničkog i društvenog samoupravljanja	30
Pregled značajnijih listova	33
2. Osnovni sistemi javnog komuniciranja u svijetu	37
Komercijalni komunikacijski sistem	37
Etatičko-centralistički sistem	39
Samoupravni sistem javnog komuniciranja	39
Komunikacijski sistem zemalja u razvoju	41
3. Nastanak i razvoj telekomunikacija i radio-difuzije	43
Naučno-tehničke pretpostavke komuniciranja na udaljenosti	43
Počeci radiodifuzije u Jugoslaviji	44
Radio u toku NOB-a	45
Radio-sistem u novoj Jugoslaviji	45
4. Nastanak i razvoj televizije	49
Znanstveno-tehničke pretpostavke nastanka televizije	49
Nastanak i razvitak televizije u našoj zemlji	50
Televizija kao suvremeno sredstvo komuniciranja	51
5. Komparativne prednosti pojedinih medija	55
Novine kao trajan dokument	55
Komparativne prednosti novina	57
Nedostaci novina	57
Radio kao najažurnije sredstvo javnog komuniciranja	57
Komparativne prednosti radija	58
Nedostaci radija	61
Televizija kao najuvjerljiviji medij	61
Prednosti televizije kao izvora	62
Prednosti televizije kao sredstva	62
Nedostaci televizije	62

Korištenje medija u kulturi

1. Kulturno-umjetnička funkcija sredstava javnog komuniciranja	64
Kulturno-informativne rubrike novina i kulturno-umjetnički prilozi na radiju i televiziji	64
Kulturna funkcija sredstava javnog komuniciranja	66
Obrazovna i znanstvena funkcija sredstava javnog komuniciranja	69
Kulturno-zabavna funkcija sredstava javnog komuniciranja	70
Propagandna funkcija sredstava javnog komuniciranja	72
2. Osnovne tehničke informacije o pojedinim medijima	74
Grafičko i tehničko uređivanje novina	74
Tehnika snimanja i emitiranja na radiju	77
Osnovna tehnologija snimanja i emitiranja TV-programa	83
3. Teorija novinskih žanrova	86
Monološki žanrovi	87
Vijest kao osnovni rod u novinarstvu	87
Izveštaj	94
Osvrt ili bilješka	102
Komentar	104
Recenzija	109
Društvena kronika	113
Izjava i demanti	116
Anketa	118
Nekrolog	119
Esej	121
Dijaloški žanrovi	124
Intervju	124
Razgovor	129
Konferencija za štampu	132
»Okrugli stol«	132
Panel-diskusija	133
Polemika	133
Polifonijski žanrovi	
Reportaža	135
Foto-reportaža	142
Crtica ili fičer	143
Feljton	144
Karikatura	147
Povezni i još neki novinski žanrovi	148
4. Vrste novina, novinske rubrike i novinske redakcije	152
Vrsta novina u jugoslavenskom komunikacijskom sistemu	152
Novinske rubrike	153
Vanjskopolitička rubrika	155
Unutrašnjopolitička rubrika novina	156
Kulturna rubrika	156
Sportska rubrika	157

5. Osnovni tipovi radio-programa	159
Informativni program	60
Dokumentarno-zabavni program	61
Obrazovni i dječji program	62
Umjetnički program	63
Muzički program	63
Muzički program	63
Treći program	64
Ekonomsko-propagandni program	65
6. Osnovni tipovi TV-emisija	166
Informativno-dokumentarni program	167
Dokumentarno-zabavne emisije	168
Dramske emisije	168
Televizijski film	169
Obrazovne i druge emisije	169
7. Sistem prikupljanja novinskih sadržaja	171
Novinari u redakciji	171
Dopisnici u zemlji i inozemstvu	172
Agencije	173
Dokumentacija	173
Vanjski suradnici	174
Recipijenti kao suradnici	174
8. Opća tehnologija novinarstva	176
Prikupljanje sadržaja	176
Stvaralačko oblikovanje	177
Izvedba	178
9. Pripremanje TV-emisije	180
10. Osnovni pojmovi televizijskog snimanja	184
11. Glavna zanimanja u novinarstvu	189
Lik suvremenog novinara	189
Pomoćne službe u novinarstvu	191
Tehnička služba	191

Treći dio

Odgovori i objašnjenja

1. Upoznavanje medija	194
Opća povijest novinarstva	194
Osnovni sistemi javnog komuniciranja	195
Nastanak i razvoj telekomunikacija i radio-difuzije	196
Nastanak i razvoj televizije	196
2. Korištenje medija u kulturi	197
Kulturno-umjetnička funkcija sredstava javnog komuniciranja	197
Osnovne tehničke informacije o pojedinim medijima	197
Teorija novinskih žanrova	198
Vrste novina, novinske rubrike i novinske redakcije	201
Osnovni tipovi TV-emisija	202
Sistem prikupljanja novinskih sadržaja	202
Opća tehnologija novinarstva	203
Pripremanje TV-emisije	203
Osnovni pojmovi televizijskog snimanja	204
Glavna zanimanja u novinarstvu	204

IRO »Školska knjiga«
Zagreb, Masarykova 28

Za izdavača
Josip Mallé

Grafički urednik
Tomislav Jukić

Likovni urednik
Jelena Musić

Lektor
Pavica Hromlin

Korektor
Ivanka Palešćak-Radešić

Tiskanje završeno u ožujku 1981.

Osnove javnog komuniciranja

»Školska knjiga« izdala je dugo očekivani priručnik »Osnove javnog komuniciranja«. Knjiga ide u red onih edicija koje ispunjavaju višegodišnju prazninu u stručnoj literaturi. Zadovoljit će potrebe i učenika i nastavnika u usmjerenom obrazovanju nakon uvođenja predmeta kultura sredstava javnog komuniciranja. No, i prije uvođenja spomenutog predmeta u usmjerenom obrazovanju, osjećala se potreba za takvim priručnikom. Relativno kasna pojava ove knjige odražava istovremeno i posvemašnju besmislicu čitave situacije u kojoj se našlo školstvo i društvo u cjelini. Danas, kad se kibernetika i tehnologija uzajamno isprepliću u nezaustavno brzom razvitku, a informacije u ulozi krvo-toka svakog sistema zahtijevaju adekvatnu prilagodbu cijelog društva, pa tako i područja edukacije tehnolo-gijskom razvoju, i učenici i nastavnici prisiljeni su na pabirčenje po raznoraznim izvorima jer nemaju prikladnog priručnika iz znanstvenog područja koje je danas i te kako značajno za uspješno odvijanje odgoj-no-obrazovnog procesa. Autoru ove knjige, prve takve vrste u SR Hrvatskoj, pripadaju sve pohvale zbog po-kušaja (a krajnji rezultat nije samo pokušaj) didaktičko-metodičkog osmišljavanja i prezentiranja obilne građe na relativno malo stranica (ima ih 208).

S obzirom na to, treba naglasiti da priručnik nije dan u svom peremptornom obliku, već se zahtijevati eventualna dotjerivanja i dopune u ponovljenim izda-njima, koje će ovisiti o ocjeni i potrebama prakse, jer autor ostaje strogo pri naznačenom naslovu, ostavljaju-jući, na primjer, teoriju informacije na marginama razmatranja, pretpostavivši da su učenici već ovladali osnovama teorije informacije. S obzirom na obrađeno gradivo, priručnik će biti više orijentacija pri obradi obilne građe u školi i kod kuće te uputa za upotrebu druge literature (što autor svodi na praktičan zadatak učenika poslije svake obrađene methodske jedinice), ne-go udžbenik. Autor, isto tako, približava učeniku sadašnje stanje u području javnog komuniciranja, ne ula-zeći u nagovještavanje budućih promjena i inovacija (npr. mikroforme kao nosioci informacija itd.). Gdje god je moguće, upotrebljava naše izraze. U protivnom, svakom stranom izrazu slijedi plastično objašnjenje na našem jeziku.

U pogledu kompozicije i izbora građe treba naglasiti da je knjiga podijeljena na tri dijela. U prvom dijelu, uz opću povijest novinarstva u nas i u svijetu, obrađeni su osnovni sistemi javnog komuniciranja u svi-jetu, nastanak i razvoj telekomunikacije, televizije i radio-difuzije te komparativne prednosti pojedinih me-dija. U drugom dijelu, pod zajedničkim naslovom »Ko-rištenje medija u kulturi«, obrađeni su kulturno-umjetnička funkcija javnog komuniciranja, osnovne tehničke informacije o pojedinim medijima, teorija novinskih žanrova, vrste novina te novinske rubrike i redakcije. Temeljito su obrađeni i osnovni tipovi radio-programa i TV-emisija, sistem prikupljanja no-vinskih sadržaja, opća tehnologija novinarstva, pripre-manje TV-emisije, osnovni pojmovi o televizijskom snimanju i glavna zanimanja u novinarstvu. U trećem dijelu autor daje odgovor i objašnjenja na pitanja

Valja dodati da su, uz mnoštvo slika, specifična vrijednost ove knjige tabelarni pregledi i prikazi, na primjer razvoj pisma, štampe i novina, nastanak jugoslavenskog novinarstva općenito, a posebno u NOB-u, razvoj televizije itd. Tabelarni pregledi dani su na stranici ispred ili iza tekstualnog materijala. Prazan prostor na ostalim stranicama poslužit će učenicima za unošenje potrebnih referenci, dodatnih objašnjenja i raznovrsnih zabilješki.

Priručnik će, zbog iznesenih odlika, korisno poslužiti ne samo učenicima završnog stupnja usmjerenog obrazovanja usmjerenja organizacija kulturnog života, društveno informiranje i novinarstvo — u izbornoj nastavi, već i novinarskim i drugim sekcijama u osnovnoj školi te kao repetitorij mnogim novinarima i informatorima u sredstvima javnog komuniciranja u informativnim službama. Od velike koristi će biti svima kojima će sadržaji tiskani u ovoj knjizi biti ne samo teoretska podloga nego i sigurno polazište za praktičan rad.

Cijena je knjizi 170 dinara.

Mr J. MAREVIĆ